

# O LESNÍ SPIRITUALITĚ

Kristýna Šebianová\*

**Abstract:** *Many theses have been written about perceptions of nature. Themes about natural aesthetics, its perception and forest mythology are still interesting topics today, as well as discussion about positive effects on human health during recreation in the natural environment. A symbol of a tree has been an archetype since ancient times. It could be perceived as the World tree, the Life tree, even as a home for animistic creatures and gods. Nowadays, we can say that religion is disappearing from our lives. But, is it really true? Various beliefs in supernatural powers and mysticism are typical of contemporary society. The perception of mysticism and perception of the nature (forest) relate to each other. The term “spirituality” is the sense of the transcendence that can be seen in nature. It is a form of non-religious tendencies which worship nature, metaphysical connection between humans and nature. The main question of this article is, how could the perception of spirituality be described? How does our forest spirituality look like in contemporary times? The research is going to find an answer to this question using a semi-structural interview as the main method.*

**Key words:** *spirituality, forest, social constructivism, genius loci.*

---

\*Mgr. Kristýna Šebianová, Katedra antropologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, sebianovakristyna@seznam.cz.

## 1. ÚVOD

Již dřívější výzkumy poukázaly na velice komplikovaný vztah člověka k přírodě, který však zahrnuje spíše pozitivní hodnoty. Vnímání tohoto prostředí se neslo v duchu hluboké úcty ke krajině, kde žili naši předkové (např. Trigger a Molcuk 2005), estetického hodnocení přírodních lokalit (Rolston 1998; Laband 2013; v českém prostředí např. Stibral 2005, 2009a a 2009b) či zbožštění přírody (Taylor 2007, 2011). Stěžejní jsou rovněž paradigmatické texty, zdůrazňující, že příroda (lesy) jsou produktem procesu zvaný sociální konstrukce (např. Bird 1987; Eder 1996; Proctor 1998). Zaznamenaný byl rovněž zlepšující se somatický i psychický stav člověka při pobytu v přírodě (např. Kahn a kol. 2009; Herzog a kol. 1997). Další studie se zabývaly přirozeným tlhnutím lidstva ke všemu živému, popř. „přirozeným“ strachem z přírody – evolučně danou náklonností či obavou z některých živočichů a lokalit (tzv. biofilie vs. biofobie); tyto koncepty vyvolávají nikdy nekončící diskuzi na téma nature × nurture (např. Heinsch 2012; Joye a Berg 2011; v české reprezentaci např. Librová 2006; Stella a Stibral 2009).

Následující text se pokusí zobrazit lesní prostředí jako sociálně vykonstruovaný přírodní útvar mající „připsaný“ spirituální „genius loci“. Cílem je diskuze nad nenáboženskou povahou, chceme-li duchovní či nadpřirozenou dimenzí tohoto prostředí. Pokud propojíme téma vnímání přírodního prostředí a náboženství, vznikne nám směs spirituality, která dodává lesům nádech magie a tajuplnosti. Současná doba se projevuje odklonem od klasického ortodoxního náboženství. Tento úpadek však jakoby vlil novou krev do žil alternativním typům „pobožnosti“, neboť křísí nejružnější typy etnických či „starověkých“ náboženských kultů.<sup>1</sup> Studie dále (Craney 2013; Henriksen 2015; Le Vasseur 2012; Antonnen 2000) poukazují na fakt, že ač je společnost jakkoli ateistická, uznává víru v nadpřirozeno. Otázka tedy zní, v jaké podobě lze skloubit novodobou nenáboženskou spiritualitu a přírodu, konkrétně lesní prostředí, tzn., jak by podle respondentů vypadal koncept lesní spirituality? A z jakého důvodu padla volba zrovna na lesy? Pro výběr této specifické přírodní lokality existují dva důvody. Jednak z historického hlediska lze hovořit o uctívání stromů, a to prakticky již od dob starověku (např. Bechmann 1990; Le Goff 1998), jednak lesy jsou horkým kandidátem na titul „místa s tajemstvím“, či heterotopie krize (Foucault 1996; srov. Staněk 2010; Le Goff 1998). Opravdu je les konstruován jako locus horribilis, popř. jaké podoby nabývají spirituální hodnoty připsané tomuto prostředí, pokud o něm vůbec můžeme takto mluvit? Na tuto otázku se pokusí odpovědět výzkum se zvoleným polostrukturovaným rozhovorem jako hlavní metodou sběru dat.

## 2. LES A JEHO „VYKONSTRUOVANÝ“ GENIUS LOCI

Les a jeho konstrukce, ze které se rodí i duchovno, je modelována společností a jedinci, kteří ideologií a slovem tvoří její podobu. Na lesní prostředí nenahlízíme jako na pouhé pozadí, na němž se odehrává lidská každodennost a nachází se „tam venku“. Tento svět sice může existovat sám o sobě, ale teprve společnost

<sup>1</sup>Např. kult Wicca neboli novopohanství, které je ve Velké Británii povýšeno na úroveň náboženství, za zmínku jistě stojí též voodoo apod.

mu přisuzuje významy. Fyzická přítomnost světa „tam venku“ se může měnit, stát se dokonce nevhodnou pro život, ovšem optikou lidské mysli bude nabývat rozličných podob a metafor. Člověk je persona vytvářející kategorie a interpretace (Bender 2002, 104). Může objektivní události interpretovat vlastní subjektivní logikou, čímž vytvoří odraz, který přijme za svůj tím, že mu přisoudí vlastní významy. Ovšem i zde platí, že každý člověk má svoji specifickou subjektivitu: realita se tedy může skládat z nekonečné množiny významů, kterou vyjadřuje pomocí znaků. Pochopením subjektivní roviny jiného člověka, definicí situace a jejím sdílením se jedinec stává členem společnosti (Berger a Luckmann 1999, 128–129). Promítáním vlastních významů do reality jsou tvořeny symbolické světy – sémantická pole, která v sobě hromadí osobní i objektivní zkušenosti. Takto je vytvářena sociální zásoba vědění (např. o lese), která je sdílená společností. Stává se součástí našich životů, s tímto souborem znalostí interagujeme v rámci každodenního života. Odtud již není dlouhé cesty ke vzniku ustáleného vzorce chování – habitualizace, jež vytváří stabilní zázemí nejen pro člověka, nýbrž pro celou společnost (Berger a Luckmann 1999, 56–57).

Vnímání lesního prostředí je dynamické a vzniká na základě lidského porozumění okolnímu světu. Historicko-antropologická perspektiva poskytuje podklad pro lidskou interakci s okolním světem. Představy o plynutí času jsou zde nedílnou součástí. Nejen konkrétně v lese, ale též ve specifické lokalitě mající svůj „genius loci“ se nachází několik časových rovin – prolíná se zde minulost, přítomnost i budoucnost, což je stěžejní pro vnímání ducha místa. Tato časová pluralita působí na člověka, reflektuje jeho paměť. Naše konceptualizace je ovšem dynamická, a proto i les přeměňuje svoji tvář (Gibas a Pauknerová 2009, 133). Životní prostředí, krajinu i lesy přirovnává k palimpsestu M. Gojda (2000). Místo, mající svoji vlastní osobnost, je vlastně mozaika utvořená lidskou historií, strukturovanou pamětí. Podobně jako pergamen, také okolní svět je mnohokrát přepisován množinou časových vrstev, které mohou mít za následek „stvoření genia loci“ (Gojda 2000, 55–56).

S podobným námětem přichází též S. Schama v knize *Krajina a paměť* (2007). Koncept krajiny a všech jejích typů (kam patří také lesnatá krajina) je dle autora utvářen fragmenty kulturní formy, kam patří též vzpomínky na historické události a představy, vzniklé před staletími. Krajina (nejen lesnatá) je společností dále konstruovaná pomocí symbolů a tradic – má tudíž kulturní povahu a jako produkt „západní imaginace“ se neustále přeměňuje (Schama 2007, 628). První kapitoly autor věnuje lesům, kde popisuje rozporuplný vztah společnosti k tomuto prostředí, jenž se během několika století měnil k nepoznání. Jako nepřilíš vábné a líbezné prostředí byl les vnímán např. Římany. Jinak tomu nebylo ani v době raného novověku. Autor zdůrazňuje, že také do lesů jsou vtíštěny představy a vzpomínky, avšak vlivem společenské imaginace neustále nabývají rozličných podob. Pointa tkví v tom, že lesnatá scénérie nemůže být jen líbezná a přívětivá, nýbrž také nevábná a nepřehledná. Oba typy se navzájem podmiňují a odpovídají na odlišné potřeby společnosti (Schama 2007, 592).

Předchozí odstavce vysvětlovaly principy sociálně-konstruktivistického paradigmatu a jeho aplikaci na lesní prostředí. Termíny, jimiž jej popisujeme, nejsou dány jeho povahou, nýbrž kulturními hodnotami, které k němu vztahujeme, zku-

šenostmi, které jsme vůči vnějšmu světu nabyli. Diskuze o tom, co je „svět“, se potom točí okolo kulturních témat, osobních metafor a zájmů, jež vnější prostředí utváří. Sociální konstrukce přírody vytváří interpretace, teorie, které se v průběhu času mění. Tato abstraktní diskuze vede k celé škále různých realit, z nichž si vybíráme jen část skutečnosti, jež je podle nás vhodná k reprezentaci. Lesy na sebe potom berou podobu prostředí, které buď odolává, nebo se přizpůsobuje vznikajícím metaforám a představám (Bird 1987, 256–259).

Myšlenkou sociální konstrukce přírody a její symbolickou rovinou se zabýval také K. Eder (1996). Podle tohoto autora se naše vnímání přírody odvíjí od zkušeností a dovedností, které jsme v tomto prostředí získali. Na základě toho vzniká symbolická rovina, jež při aplikaci vytváří interpretace a dojmy. Optikou symbolické roviny můžeme říci, že les je tajuplný, zdroj našeho klidu či strachu, nabízí se možnost jej personifikovat, tzn., že se nám může zdát jako přátelský, zlomyslný, klidný, škodolibý apod. (Eder 1996, 31). Pokud nám pobyt v lesním prostředí přináší duchovní osvícení, je možné tuto zkušenost projektovat do tvorby patričné symboliky či identifikace lesních polobožských bytostí, které jsou úzce spojeny s tímto krajinným úsekem. Existuje model, jenž se zaměřuje na vnímání přírodního duchovna. Předpokladem je, že spirituální hodnoty divočiny (kam lze zařadit existenci „ducha místa“, posvátného místa, „cítění“ nadpřirozena) jsou derivátem nastavení mysli; produktem našeho vnímání jsou hluboké duchovní zkušenosti, které mohou vyúšťovat např. k vyváženému a environmentálně ohleduplnému způsobu života (Heintzman 2010,75).

### 3. O PŘÍRODNÍ SPIRITUALITĚ

Pokud hovoříme o přírodní spiritualitě, odhalujeme tím svět intenzivních duchovních prožitků v tomto prostředí, návrat společnosti k tradičním kořenům či zájem o zdravý životní styl. Tento pojem však může vystihovat rovněž kulturní hnutí, současnou „nenáboženskou“ tendenci charakterizovanou zvýšenou vnímavostí a téměř „bratrskou“ úctou ke všemu živému, popř. metafyzické propojení a myšlenku vzájemné závislosti člověka a přírodního prostředí (Taylor 2011, 13; srov. De Vitt 2013, 158). Pokud o spiritualitě hovoříme jako o náboženství, pak tím myslíme současnou formu jeho neinstitucionalizované podoby, hledání a nalézání Boha (anebo nadpřirozena) nikoli na nebesích, ale v každodenním životě – a samozřejmě v přírodě (Tylor 2011, 14; Campbell 2007, 270).

Spiritualitou můžeme rozumět „způsob bytí a vnímání, přicházející skrze uvědomění transcendentního rozměru“. Ten je charakterizován určitými hodnotami, které odkazují k našemu vztahu k sobě a k ostatním, k přírodě, životu a ke všemu, co člověk považuje za důležité (Heintzman 2010, 73). Existuje však rozdíl mezi „procesem“ spirituality a jejím „obsahem“. Platí, že obě tyto položky nemohou existovat jedna bez druhé; chápeme tedy obsah jako předmět spirituality a proces jako duchovní činnost, kterou člověk vykonává (srov. Heintzman 2010, 73).

Existují vnitřní a vnější aspekty vnímání duchovna. Vnitřní aspekty spirituality zahrnují pátrání po smyslu života a jeho významu, jednotu s přírodou, její krásou a cítění pospolitosti s ostatními, hlubokou víru, že existuje něco víc než naše ego, celistvost se životem, silné spirituální cítění, principy a etické hodnoty,

láska, radost, mír, naděje a naplnění (srov. Hawks 1994, 5; Ryan 2008, 139–140). Vnější charakteristika nahrnuje životní ideologii založenou na interakci s ostatními, založenou na altruismu, integritě, pomoci druhým, osobní vztah k vyšším silám (Hawks 1994, 3–5 a 12–13). Taková je i ideologie přírodních náboženství – pojem lze chápat jako zastřešující termín pro praktiky, které jsou charakterizovány hlubokou úctou k přírodě, jejíž ničení považují za zneuctění. Pocity sounáležitosti a spojení se zemí, láska ke všemu živému jsou hlavní atributy soudobého novopohanství. Tato forma víry chápe přírodu jako posvátnou (Taylor 2011, 13; Shibley 2011, 170). Novopohanství je důležitým ideologickým námětem pro aktivisty: spiritualita založená na uctívání země, často animistickým způsobem, dává život radikálnímu environmentalistovi (Shibley 2011, 179).

Les a jeho duchovní rozměr se nemusí honosit pouze pozitivními a láskyplnými hodnotami. Vnímáním nadpřirozena, které jde ruku v ruce s animistickým pojetím přírody a celkovou spiritualitou vůbec, můžeme lesům připsat také méně pozitivní roli; toto prostředí nemusí být zdaleka tak nevinné, jak bylo výše uvedeno: „*Les je tradičním místem jiného a jako labyrint je také místem, kde přebývají monstra, a – co je podstatnější – místem, který je plodí. Spolu s vesmírem a mořem je právě les nejdůležitější hororovou heterotopí*“ (Dadejck a kol. 2010, 135). Pokud na les nahlédneme jako na prostory mající vlastní specifické symbolické uspořádání, přestane splývat, a tak ho odlišíme od ostatních útvarů. Vnímáním lesního duchovna z něj tvoříme místo s tajemstvím, kterým se pochopitelně může stát i jiný útvar: všední nudný prostor se promění v zajímavý a tajuplný, když se v něm objeví neobvyklý podnět, situace, kterou shledáme jako neobvyklou a probudí náš zájem (Hodrová a kol. 1997, 12). Proto se zdánlivě obyčejné všední místo, jež není nijak speciální, stane zajímavým a nevšedním, dostane-li mezi lidmi nálepku „tajemného“. Jako na „jiný prostor“ na ně můžeme nahlížet prostřednictvím konceptu heterotopie M. Foucaulta. Čím se heterotopie vyznačuje?

Vnější prostor je místem, ve kterém se odehrává náš život. Zde se odehrávají naše dějiny, náš čas. Je to soubor vztahů, které nelze zredukovat, ani je na sebe navrstvit. Prostory, zasahující do našeho života definujeme podle shluku vztahů – můžeme je označit jako uzavřené, otevřené či polo-zavřené. Ze všech těchto míst se však odlišují ty prostory, které zaujímají vztah k těm ostatním, a to tak, že je buď neutralizují, či zpochybňují. Tato místa existují v každé kultuře, jsou vytvářena společnostmi, avšak neexistuje žádná univerzální forma jejich podoby. Právě tato místa Foucault nazývá heterotopiami (Foucault 1996, 78; srov. Barnes 2004, 565), které dále rozvádí podle pěti principů.<sup>2</sup>

#### 4. SPIRITUÁLNÍ ROZMĚR LESNÍHO PROSTŘEDÍ V MINULOSTI

Následující odstavce mají za cíl alespoň v kostce seznámit čtenáře s faktem, že kultovní uctívání stromů a přírodní transcendentno není pouze módním výstřelkem dnešní doby, jejíž víra vyzdvihuje nové trendy, hlásající např. návrat k původním animistickým náboženstvím anebo alespoň ritualizovaným aktivitám, pokud

<sup>2</sup>Např. již zmíněná heterotopie krize, heterotopie izolovaná i proniknutelná, věčně se akumulujícího času, mající vztah k sousednímu prostoru, heterotopie, jejíž funkce je proměnlivá, heterotopie vzájemně si odporujících míst (Foucault 1996, 74).

se nechceme vyjadřovat tak radikálně. Zjednodušeně řečeno, v archaických civilizacích stromy budily velkou úctu a těšily se velkému respektu. Jejich kult se odehrával na spirituální dimenzi, se kterou ostře kontrastuje utilitární využití lesa a jeho mnohdy až katastrofální likvidace.<sup>3</sup>

„*Strom je jeden z nejvýraznějších archetypálních symbolů v řadě lidských kultur. Je chápán jako symbol života, sjednocení tří říší – nebeské, pozemské a podsvětí a zároveň sídlo božské energie*“ (Bednaříková a Kysučan, 2006, 20; srov. Gurevič 1978, 50; Rolston 1998, 157). Citace vystihuje hlavní myšlenku tohoto odstavce popisujícího mytický význam stromové symboliky. Jde o to, aby si čtenář uvědomil pozici stromů – základního skladebního prvku lesa – v optice transcendentního rozměru. Kosmologické představy o tzv. Stromu světa či Stromu života se objevují např. ve vikingské mytologii. Obrovský jasan Yggdrasil představoval „axis mundi“, zahrnující všech 9 světů. Například u jeho kořenů ležel Asgard či Helheim, mající funkci podsvětí; „střední“ oblast stromu zahrnovala svět lidí Midgard, zatímco koruna stromu nesla jednu z „vyšších říší“ Niflheim, známou jako „mlžný svět“ (Murphy 1996, 16). Dle mýtu se tento jasan stal místem sebeobětování nejvyššího vikinského boha Ódina. Díky úspěšně absolvovanému přechodovému rituálu nabyt tento bůh vysoké moudrosti a přinesl lidem na zem runové písmo.

Duchovní dimenzi stromů dále rozvádí R. Bechmann. Lesy byly podle něho plné života – poskytovaly prostory pro existenci polobožských bytostí. Dryády či koboldi měli mít např. domov v kořenech stromů, najády, sylfy, fauny lze přiřadit k tzv. elementárním bytostem či vládcům lesů (Bechmann 1990, 277; srov. White 1967, 1205; dále srov. Raglan 1955, 455–459). Stromy, mohutné dřeviny zvláštních tvarů, vyvolávaly respekt a jako předmět lidské imaginace byly personifikovány: lesní prostředí představovalo podle antických kronikářů náboženský svět Keltů. Ti si vytvořili specifický vztah k lesům, jež měly sloužit jako náboženské centrum. Keltské náboženství animistického charakteru uctívalo božstva a bytosti žijící ve vodách (bohyně řek Sequana), stromech (př. bůh Alisanus) a jiných přírodních objektech, které byly vizuálně nápadné (MacKillop 1998, 11; ibid. 338). V tomto ohledu jistě stojí za zmínku tzv. Zelený muž (Green man) – nelidská tvář s otevřenými ústy pokrytá dubovým listím – nebo Cernunnos – lidská bytost zobrazovaná s mohutným paroží, které napovídá, že tato postava může ztotožňovat (nejen) mužský princip přírody, vládce lesů a lesní zvěře (MacKillop 1998, 76–77).

O galském náboženství se zmiňují nejprve řeční obchodníci a filozofové, později se přidávají římsí historikové, vojevůdci (Caesar) a umělci. Římský básník Lucanus ve svém díle Farsalské pole popisuje posvátné háje jako místo uctívání božstev mj. také lidskými obětmi: „*Stál tam posvátný háj, byl nedotčen po dlouhé věky: spleť svých větví tam svíral on mlhavé šero a chladné stíny, sluneční svit sem zdaleka nemohl vniknout. Venkovští pánové nesídlí v něm, ani vladaři lesů – Silvani anebo nymfy: háj náleží svátostí božstev, barbarsky ctěných. Zde na chlumech děsných se oltáře tyčí, každý strom tady zkropen je krvavou obětí lidskou*“ (Lucanus 1976, 94, kniha III).

<sup>3</sup>Takovým příkladem je např. totální devastace původních lesů na Balkáně, ke kterému docházelo již v době antiky. Následná výsadba olivových hájů způsobila, že se tato oblast potýká s mohutným suchem dodnes (Bednaříková a Kysučan 2006, 24).

Zásadní milník ve vztahu člověka a lesa pravděpodobně sehrála křesťanská propaganda v období středověku. Podle R. Bechmanna (1990) došlo mj. k tzv. „démonizaci“ lesního prostředí.<sup>4</sup> Z vcelku mírumilovného místa se rázem stal domov pro vlkodlaky, bludičky, čarodějnice či hejkaly mající jediný úkol: vysát duši člověka a uvrhnout jí do muk pekelných (Bechmann 1990, 280). Lesy získaly novou tvář: byly personifikovány jako zlé, nenávislné, plné zákeřných lécek.

Novou koncepci lesního prostředí mohla ovlivnit i kolonizace probíhající v období vrcholného středověku. Kolonizace, nesoucí se v duchu osidlování jinak neobydlených míst (kam patří také vrchoviny či pahorkatiny), s sebou přinesla mohutné změny v krajině. Tvář venkova se radikálně změnila rozrůstáním obytných areálů, zvětšováním zemědělských ploch – a zejména mohutným úbytkem lesního porostu. Na úkor lesů se šířila obdělávaná půda či pastviny. Lesní porost byl postupně likvidován pastvou dobytka (Gojda 2000, 185). Na exploataci a vyčerpávání lesů měla vliv i řemesla či montánní podniky, které spotřebovávaly palivové dříví a zásobovaly města, doly a hutě. Stavební činnost měnila lesnatý komplex prakticky do konce 14. st., kdy přišla hrozba morové epidemie a husitských válek (Nožička 1957, 34–35). Lesy ustoupily do pozadí periferie, mimo dosah lidských sídlišť. Ostatně takové „nezkultivované, divoké“ prostředí mohlo být optikou mocenských vrstev snadno ztotožněno s pokušením od ďábla. Poskytovalo útočiště marginalizovaným skupinám obyvatelstva (loupežníci, zběhové, tuláci-bezdomovci, kriminální živly), avšak zároveň sloužilo jako místo duchovního spočinutí poustevníka či rytířova boje za ochranu „vnějšího“ světa před duchovními nepřáteli sídlícími v hvozdech (Le Goff 1998, 66–67; srov. Gaži 2006, 46; Geremek 1999, 252). Ostatně, může být předmětem diskuze, do jaké míry je možné považovat les za nepřátelskou pustinu. Lesy ležící v periferní oblasti rovněž poskytovaly např. útočiště civilistům, hledající v jeho lůně bezpečí a ochranu před rabujícími vojsky, jako tomu bylo ku příkladu v době třicetileté války (srov. Woitsch 2006).

## 5. VÝZKUM – METODOLOGIE

Na počátku celého badatelského projektu stál zájem o zachycení vztahu k lesnímu prostředí. Zprvu nepřiliš poutavý a dosti obyčejný nestrukturovaný rozhovor začal nabírat pozoruhodné obrátky, když se respondenti rozhovořili o osobních zážitcích z návštěvy lesa. Vyhledávání dalších vhodných informátorů – milovníků přírody, ochotných hovořit o svém vztahu k lesu se dále uskutečňovalo pomocí metody „sněhové koule“ (snowball sampling). Téma rozhovorů bylo úžeji zaměřováno na úroveň duchovních prožitků a ritualizovaných aktivit v lesním prostředí. Dá se říci, že v každém rozhovoru se našly momenty, kdy bylo znát, že les může vzb-

---

<sup>4</sup>K tomuto procesu došlo pravděpodobně v důsledku přetrvávajících a současně velice nežádoucích pohanských rituálů, které jsou dokumentovány v tzv. penitenciářích (pozn. aut.). Bechmann dále uvádí další „církevní strategie“ v boji proti těmto přežitkům: např. přímou fyzickou likvidaci lesa či ztotožnění některých pohanských slavností se silnými kořeny se svátky křesťanských světců (srov. Bechmann 1990). Text Lynna Whitea (1967) např. pojednává o arogantním postoji křesťanské církve, která vyzdvihuje nadřazenost člověka nad přírodou a zvířaty. Antropocentrické úvahy o tom, že příroda byla stvořena, aby sloužila člověku, který smí svůj životní prostor bezohledně využívat až zneužívat (např. White 1967, 1206) vede autora k provokativnímu názoru, že křesťanská církev má velký vliv na vznik ekologických problémů, se kterými se potýkáme dodnes.

zovat u respondenta určitý respekt (viz dále prezentace materiálu). Volný přepis (z důvodu neochoty respondentů hovořit na diktafon jsem si psala poznámky na papír) některých dat je pro zajímavost i názorný příklad prezentace uveden níže. Respondentům byla většinou na jejich vlastní žádost slíbena naprostá anonymita,<sup>5</sup> se kterou souvisí i nezveřejňování žádných osobních údajů.

Informátoři (N=20) pocházeli z okolí Kralovicka (severní Plzeňsko). Vzorek zahrnoval rovnoměrně muže i ženy, převážně vysokoškolsky a v menším poměru též středoškolsky vzdělané (pracující např. jako učitelé, lektori, soukromí podnikatelé, studenti). Průměrný věk vybraného vzorku činil cca 29 let. Mnozí respondenti vyrostli na venkově, pro který byl typický utilitárně-směnný vztah k přírodě (lesům). Své dětství často trávili na táborech, kde byli vedeni k úctě k přírodě a ke zvířatům: tehdejší činnost dětských táborů měla mnohem tradičnější náplň než dnes. Pro informátory je také charakteristické, že se nehlásí k žádnému oficiálnímu náboženskému vyznání, avšak uznávají víru v nadpřirozeno a někteří mají zálibu v duchovnu (např. praktikují jógu, vykládají tarotové karty, věnují se alternativním léčebným metodám apod.).

## 5.1. PREZENTACE MATERIÁLU

Rozhovor měl velmi slabou strukturovanost. Existovala totiž jistá záminka, a sice zjistit, zda informátoři sami objeví téma „vnímání lesního nadpřirozena“, a tak poznat, zda je téma dostatečně relevantní pro výzkum. Když se informátor rozhovořil o tématu sám, bylo dále rozvíjeno. Pokud tomu tak nebylo, byl vznesen dotaz. Každý rozhovor přinesl podnětná data pro tento text, neboť každý dotazovaný informátor má svoji osobitou ritualizovanou činnost, kterou provádí speciálně při návštěvě lesa, ať již zahrnuje jakoukoli formu vnímání duchovna či je symbolickou aktivitou na znamení úcty k lesům (z čehož jistá spirituální tendence též vyplývá). Další typ informátorů se rozhovořil o osobních zážitcích, popř. o zážitcích známých. Pro přehled jsou vytvořeny dvě linie výkladu prezentace dat.

## 5.2. LES JAKO PROSTOR PRO RITUÁLY

Materiál vybraný pro tuto část prezentace popisuje činnosti, které informátoři vykonávají speciálně v lesním prostředí. Velké části informátorů je blízké objímání stromů. Činí tak proto, aby se např. zbavili fyzických neduhů, špatné nálady anebo se prostě „nabíli pozitivní energií“. K těmto stromovým rituálům patří též zahrabávání „obětin“ k jejich kořenům: údajně kvůli možnosti splnění přání či poděkování stromu za to, že např. poskytl své dřevo na otop apod. Jako „obětina“ potom sloužily drobné mince, voda z lahve či kousky jídla, také barevné stužky ovázané na větve stromu, které se nachází níže u země. Jako vhodný strom pro takový rituál sloužil nejčastěji dub – údajně proto, že působí majestátním dojmem a je znám jako „král stromů“. Menšina informátorů rovněž dodává, že občas nosí drobné předměty lesním bytostem, např. vílám, aby jim byly nakloněny. Někteří sice neprovozkují podobné rituály s „obětinami“ či objímání kmenů, ovšem vždy lesu děkují např. za pěkně strávený čas, čerstvý vzduch, za možnost být

<sup>5</sup>Z důvodu studu a rozpaků: citění a zážitky respondentů přece nemají „žádný materiální ani racionální smysl“. Dotazovaní měli obavu, že budou vnímáni jako „nepřičetní či slabomyslní“.



v lese. Nemusí tak ovšem činit nikterak nápadně: jak sami říkají, „rozmlouvají“ s lesem čistě v soukromí a potichu. Jiní mají ve zvyku sbírat odpadky a vynášet je z lesa pryč. Činí tak proto, že chtějí lesu pomoci a ten jim na oplátku přijde „přátelštější“. Za zmínku rovněž stojí vnímání „pozitivní a negativní energie“,<sup>6</sup> jak někteří informátoři rozlišují. Pozitivní energií prý sálají zdravé stromy, které tak lákají k posezení, taktéž některá místa v lese, v některých případech byl dokonce pozitivně nabitý celý les. Pozitivně působící les je popisován jako přehledný, nepřliš hustý, prosvětlený sluncem s lesními plody a zvěří okolo, ovšem podle slov informátorů, vnímání pozitivní „energie“ je spíše podvědomé nežli vázané na objektivní obraz okolí. Je to takové místo, které člověk často vyhledává, kde se cítí velmi dobře, zlepšuje se jeho zdravotní stav apod. Negativní energii vydávající místo (či celý les) je však mnohem zajímavější co se popisu týče. Zpravidla se k takovému prostoru váže nějaký příběh s ponurou pointou, neštěstí či krutá minulost, kterou si lidé (informátoři) pravidelně připomínají. Je k nepovšimnutí, že ačkoli se zde cítí špatně (např. dostanou strach, zhoršuje se zdravotní stav, mají jiné nepříjemné pocity), někteří místo (či celý les) stále navštěvují. Jsou však tací, kteří zde zažili tak silný zážitek, že k danému prostoru cítí respekt a snaží se mu vyhýbat. Ostatní své pohnutky nedovedou bez rozpaků vysvětlit, na vině je snad touha po adrenalinu (či dobrodružství), snaha uchopit problém racionálně, popř. jsou tací respondenti, kteří se snaží napjatou atmosféru utišit dalšími typy rituálů – pokládáním květin, zapalováním svící, tichou modlitbou a také oním sbíráním odpadků, které způsobí, že les přestane být „podezřívavý“ a ukáže svoji vlídnější tvář.

Informátorka 8: *„Také jsem zkoušela objímat stromy. Ale pak jsem toho nechala, přišlo mi, že ten strom chřadne. Není správné jim brát jejich životní sílu.“*

Informátor 9: *„Vždycky lesu poděkuji, když odcházím. Za jeho čistý vzduch, za pěkný výlet.“*

Informátor 10: *„Když všechno ztichne, je zle. Ptáci přestanou zpívat, pes se chová divně. Je čas odejít. Cítím, že tu nejsem vítán. Dokonce jsem i řekl nahlas, když mě tu nechceš, tak já teda jdu.“*

Informátorka 11: *„Když vyrazím do přírody, vždycky si s sebou беру pytlík na odpadky. Když nějaké najdu, seberu je a vyhodím do nejbližší popelnice. Les mi potom přijde přátelštější, vlídnější.“*

Informátorka 12: *„To místo u cesty se jmenuje U Tří useknutých hlav. Vždycky, když jdu kolem, pokládám tam malou kytičku, aby měly duše klid. Jinak se tu necítím dobře.“*

Informátorka 13: *„Zkouším tady objímat stromy. Prosím je, aby mě nabili novou energií. . .“*

Informátorka 14: *„Jednou večer jsem tudy šla s mamkou domů. Povídám jí, hele, tady je to místo, kde přebývá duše vojáka, co se tady zabil. A tamhle v tom křoví, tam jsou trpaslíci. . . Byla šedivá strachy a já se skvěle bavila.“*

<sup>6</sup>Slovem „energie“ je myšlen pocit, vnímání hodnot, kterými k informátorům promlouvá okolní prostředí.

### 5.3. LES JAKO MÍSTO PRO ZJEVOVÁNÍ DUCHŮ

Mohla-li se prezentace materiálu doposud nést ve spíše neškodném a víceméně uctivém duchu, nyní nastane hrubý obrat. Někteří informátoři se rozhovořili o osobních zážitcích, které hodnotili jako velmi nepříjemné. Často se také zmiňovali o příbězích svých známých či z rodinného kruhu. Hlavní roli zde hraje les a již zmíněná „negativní energie“.<sup>7</sup> Les byl totiž informátory popsán jako prostor vhodný pro zjevování duchů, ke kterému docházelo zejména v úsecích, kde se v minulosti stalo neštěstí, popř. v lokalitách, které mají sice neznámou minulost, ale zato se vyznačují jistou nepřehledností (křižovatky apod.). Informátoři též velice často hovořili o tom, že mají pocit, že „nejsou v lese vítáni“, jinými slovy, „les je odmítá vpustit do svých útrob“, jako kdyby měl svoji vlastní vůli. Na dotaz, jak se toto „odmítnutí“ projevuje, popisují nepříjemné pocity strachu, silné nutkání odejít s tím, že když neuposlechnou, něco se stane. Co by to bylo, většinou nedokázali odpovědět. Tento „jev“ údajně doprovází další projevy, jako např. naprosté ticho, neklid zvířat apod. Někteří informátoři se proti těmto symptomům chrání např. stříbrnými předměty, mající vysoký sémiotický status, někteří prostě jen z lesa odejdou a o svém zážitku většinou pomlčí.

Informátorka 1: *„Byla jsem na procházce s přáteli. Najednou se všude okolo nás začal ozývat přišerný nářek, stále mi to zní v uších. Znělo to jako skupina nějakých žen s dětmi, nevím. Začala jsem běhat po lese, abych těm lidem pomohla [...]. Myslela jsem, že se třeba někde topí nějaké dítě chatařů nebo tak, že se někomu něco stalo. Ale nic a nikoho jsem neviděla, nenašla. Bylo to moc divné. Najednou bylo všude ticho. Ještě teď mi z toho běhá husí kůže. Kamarád řekl, že se bojí a nebude tady ani minutu. Je co říct, že i chlap řekl, že se bojí a hnal z toho lesa, že jsem mu ani nestáčila.“*

Informátorka 2: *„Tento les je zlý. Táta s mámou tady měli špatný zážitek. Když spolu chodili, byli se tady projít. Brzy padla mlha, všechno ztichlo. Zabloudili, báli se a nemohli najít cestu ven. Jednou večer, už byla tma, jel táta tímto lesem domů. Z ničeho nic spatřil před autem postavu člověka. Už se nedalo zabrzdit. Když tu postavu ‚přejel‘, ona zmizela. Přišel domů totálně šokovaný, že někoho přejel. Neustále mumlal, že někoho zabil. . . Ale když se šel podívat na cestu, nic a nikdo tam nebyl. O pár dnů později jsme se dozvěděli, že se poblíž této silnice oběsil soused. . .“*

Informátor 3: *„Tento les je prý zákeřný. Podle pověsti se tu ztratil povoz i s koňmi v oblaku mlhy. . .“*

Informátor 4: *„Když jsem tady venčil psa, spatřil jsem nějaké vojsko, přesně na téhle cestě. Vypadali jako husité. . . oni tady ve městě přece tábořili. Ne, nebyl jsem opilý.“*

Informátorka 5: *„Jezdím okolo tohoto lesa často. Jde z něj něco zlého. Nedělá mi to dobře, když se tak cítím, začnu se v autě zamykat.“*

Informátorka 6: *„Ten les mě naučil pokory. Prý je tu nějaká bludná duše. Když sem*

<sup>7</sup> Les a jeho negativní „energie“ byla popsána výše.

jdu, vždycky si vezmu něco stříbrného na ochranu. Jednou se mi tu totiž udělalo hodně blbě. Nemohla jsem ani dojít domů, bála jsem se, že tady zůstanu. Začala jsem se modlit a sevření povolilo, začalo mi být lépe. Vší silou jsem se odpotácela pryč...“

Informátorka 7: „Jednoho podzimního dne jsem šla fotografovat krásně zabarvené stromy. Šla jsem do místního lesíka, ale již z dálky jsem cítila, že něco není v pořádku. Sálalo z něj nepřátelství, jako chtěl říci, nepřibližuj se nebo uvidíš. Byl to tak silný a nepříjemný pocit, že jsem se raději otočila a šla fotit stromy jinak. Nevím, co by se stalo, kdybych byla neposlechla. Stalo by se mi něco? Spadl by na mě strom? Nevím, těžko říct.“

## 6. DISKUZE A ZÁVĚR

Otázka do diskuze zní jasně: co můžeme na základě prezentace materiálu říci o vnímání spirituality (nadpřirozena) v lesním prostředí? Jakou podobu má lesní spiritualita u oslovených respondentů? V následujících odstavcích se pokusím nejprve shrnout a následně interpretovat výsledky výzkumu.

Výzkumný materiál lze interpretovat tak, že vnímání duchovna (nadpřirozena) k lesu rozhodně patří. Nemusí se vždy jednat o uctívání polobožských bytostí – do této kategorie je možné zahrnout i zvyky informátorů, kteří si zafixovali např. sbírání odpadků a jejich odnášení z lesů, neboť tak činí údajně proto, aby lesu pomohli či aby se s ním „spřátelili“. Spiritualita má zde podobu uctivého jednání k lesnímu prostředí, které na oplátku poskytuje příjemný odpočinek, dobítí sil a nabízí silný pocit souměřitosti s okolním světem, neboť i informátoři jsou jeho součástí. Jak sami říkají, mohou dýchat jeho vzduch, bez kterého by na Zemi nebyl život. Mají úctu před stromy, které zde rostli dávno před tím, než se informátoři narodili. Les poskytuje změnu prostředí, když se člověk chce odreagovat od každodennosti. Nabízí jim možnost krásné procházky, dovolené, houbařských aktivit. Les je chápán jako živá bytost, se kterou někteří rozmlouvají, jiní jej respektují. Z těchto postojů ovšem plyne ještě jedna jistě záslužná věc. Lesní spiritualita s sebou přináší také ohleduplnější zacházení se životním prostředím (srov. Taylor 2011; Heinzman 2010). Jak informátoři podotkli, snaží se např. sázet stromky (semenáčky dubů), neníčit zbytečně okolní prostředí a stromy apod. Lesní spiritualita ovšem nemusí být jen „nalézání ducha“ v tom nejposvátnějším a duševně obohacujícím slova smyslu. Konstrukt lesní spirituality lze pro přehled shrnout do tabulky Konstrukce lesní spirituality (Tab. 1).

Tabulka 1: Sociální konstrukt lesní spirituality.

Table 1: Social construction of forest spirituality.

<b>Pozitivní spiritualita</b>		<b>Negativní spiritualita</b>
Víra v lesní bytosti		Vnímání "špatné" energie
"Rozmlouvání" s lesem		Zjevování duchů
Čerpání energie ze stromů	<b>Les jako živá, náladová bytost</b>	Místa s pamětí
Pocit jednoty s lesem	<b>Ritualizované aktivity</b>	Ochranné amulety
Ohleduplné zacházení	<b>Úcta, respekt, pokora</b>	Stres, napětí, strach z neznáma
Pocity klidu, relaxace		

Otázka tedy zní, jakou podobu má lesní spiritualita? Jak již napovídá tabulka, spiritualitu můžeme chápat jako hlubokou náklonnost a úctu k přírodě a letitým stromům, lze mluvit rovněž o nenáboženské tendenci, se kterou je spjato vnímání transcendentního rozměru (Campbel 2007, 270). Je možno spiritualitu vykládat jako nalézání Boha (či duchovního rozměru obecně) v přírodě. Stále jsme se však nedostali k interpretaci, v jaké formě se lesní duchovno nachází. Kulturní hodnoty, kterými respondenti charakterizovali lesní duchovno, odrážejí víru moderní společnosti v nadpřirozeno (srov. Craney 2013; Antonnen 2000). Je důležité poznamenat, že spiritualita může mít i svoji „odvrácenou“ tvář: tzn., že její prožitky nemusí být vždy příjemné jdoucí ruku v ruce s bratrskou úctou a pocitem sounáležitosti s přírodou (lesem). Jistě, o úctě a respektu je možné zde hovořit, ovšem podmínky se mění. Zde se jedná o pokoru, kterou vyvolává ona „negativní energie“, strach a jiné nepříjemné pocity či situace, do kterých je člověk jakoby nedobrovolně „vhozen“. Podobnou roli hraje také lokalita, ke které se váže ponurá minulost a respondent ji zná. Nepředbíhejme však. Za prvé důležitou roli zde může hrát rovněž animistický charakter vnímání přírody.

Symbolická konstrukce přírody, kterou předkládá Eder (1996), se následně rozvíjí do dalšího názorného příkladu, týkajícího se ztotožnění lesa s nadpřirozenými silami. Spirituální animismus souvisí s vírou v existenci božských či polobožských bytostí v přírodních objektech. Tyto bytosti je vhodné usměrňovat, aby byly člověku nakloněny a neškodily mu (Taylor 2011, 13–14; Davis 2015, 263). Jako názorná představa může posloužit představa rituálu domorodých etnik, popř. již výše zmíněné náboženství Keltů či víra středověkého člověka v lesní bytosti, které církev později demonizovala (srov. Bechmann 1990). Z hlediska výzkumu je možné tuto teorii aplikovat na fakt, že les se může zdát informátorům jako živá bytost, mající svoji vůli (např. když je odmítá vpustit za určité hranice), disponující vlastními náladami (např. vnímání pozitivní a negativní energie, která číší z lesa či z některé určité lokality v lese), v jehož lůně mohou žít jakési polobožské bytosti (anebo alespoň silně vzrostlé stromy), se kterými někteří informátoři rituálně interagují; z toho vyplývá, že lesy jsou prostory, jež vábí k rituálnímu chování. Proč by tomu tak mohlo být?

Příroda (les) je lokalitou plnou klidu, napětí, překvapení i tajemství. Neustále se přeměňuje. Náš konstrukt přírody se spolu se změnou podmínek mění a tato proměna s sebou nese kapku tajemství a nejistoty. Nezapomeňme, že v lese můžeme pocítit tak jako někteří informátoři „*tísňivý pocit z důvěrně známého, objevující se v cizí, odpudivé podobě*“. Je závislý „*na objevu něčeho, co zpočátku děsí svou cizostí, aby pak děsilo ještě víc zjištěním, že jsme s tím vlastně dobře obeznámeni*“ (Staněk 2010, 146). Tato dynamická dimenze vzbuzuje pozornost a tendence postavit se problému například pomocí rituálního znovunastolení pořádku (srov. Wieren 2012), přičemž koncept rituálu by v tomto případě mohl znít následovně. Pomocí rituálního chování se člověk (informátor) snaží komunikovat s nadpřirozenými silami. Je to stereotypní chování zahrnující určitou symboliku, které je pravidelně opakováno s cílem dosáhnout požadovaného efektu. Může být vykonáván např. z důvodu potřeby nastolit pocit bezpečí, odehnání nebezpečí či úzkosti (Jochmann 2004, 167–168). Tento teoretický příklad je možno interpretovat v „praktické rovině“ výzkumu. V momentě, kdy si informátoři uvědomí pocit, který je jejich očima

popsán jako „sálání negativní energie“, někteří pro zklidnění atmosféry provedou rituál např. sbírání odpadků, promlouvání k lesu s cílem jeho ujištění, že nebudeme škodit, pokládání malých obětí apod. Další vývoj situace se podle mínění respondentů zklidňuje; špatné pocity pominou a les je opět klidný a vlidný. Požadovaný efekt rituálu byl splněn (srov. Marshall 2002).

Za druhé, spirituální pojetí přírody je závislé na kognitivním si osvojení daného prostoru (Eder 1996, 9; srov. Wieren 2013, 262). Forma kognitivní interakce s přírodou (lesem) konstituuje specifický vztah mezi okolním světem a člověkem. Každý typ sociální skupiny nabývá vědomostí na základě interakce s životním prostředím. Tyto kognitivní procesy jsou následně prezentovány dále do společnosti (Eder 1996, 41). Vnímání nadpřirozena (duchovna) může být ovlivňováno zkušenostmi, prolínáním minulosti i přítomnosti lokality i střípky našich vzpomínek (srov. Schama 2007, 18). Návštěvníci lesů si tyto prostory spojují s událostmi a pověstmi, se kterými je daná lokalita spojena, a ta je následně „označena nálepkou“, popř. je personifikována. Nese si s sebou „folklorní paměť“, tzn., že odkazuje k místu „s tajemstvím“. Je nositelem paměti uchováající v sobě vzpomínky na všechny bytosti a jejich příběhy, jež se v něm ocitly a popř. na něm zanechaly stopy (srov. Hodrová a kol. 1997). Za povšimnutí jistě stojí i Schamův koncept „společenské paměti“ (Schama 2007, 17). V autorově podání se jedná o lokality, do kterých se vryl společenský konsenzus týkající se představ a celého klubka událostí spjatých nejčastěji s minulostí lokality. Mohou být tragické i velice pozitivní. Imaginace, podílející se na konstruktivním podobného místa, dává život široké škále symbolů. Lesní lokality jsou v tomto kontextu chápány jako produkt lidské mysli a jejího umu (Schama 2007, 592).

Dále je možné teoretizovat problematiku zjevujících se duchů. Je možno soudit, že monstrem se zjevuje na speciálním místě za podmínky určitého prostoru a času. Duchové mohou být provázáni s místem svého zjevení. Neexistuje žádná zřetelná hranice mezi ním a lokalitou, neboť spolu splývají a patří k sobě. Úlohu monstra určuje minulost – ať už místa, kde se zjevuje, či události, která mu dala „život“. Má zvláštní vztah k času, neboť odkazuje k minulosti, dá se říci, že pamatuje určitý příběh. Monstrem odkazuje k chaosu, anti-struktuře, jejímž rysem je paradoxně opakování v podobě cyklických intervalů (např. časových smyček) ap. Podléhá proto jinému času, váže se k jinému prostoru (srov. Hodrová a kol. 1997). Na základě této interpretace je možno do diskuze přidat úsudek, že zjevení duchů v určité lokalitě (popř. v celém lese) přispívá do konstrukce spirituálních hodnot, které připisujeme vhodnému prostoru (Heinzman 2010, 79). Ten má duchovní vliv na informátory; i zde však platí tvrzení, že vnímání posvátných prostorů s „pozitivní a negativní energií“ má původ v kognitivní kategorizaci, která je podmíněna kulturními okruhy: duchovní kategorie mají svůj původ v symbolické konstrukci a reprezentují lidské kognitivní schopnosti (Antonnen 2000, 277; srov. Eder 1996).

Volný čas trávený v místech s vlastní historií může mít vliv na duchovní rozvoj. Spirituální vnímání lokality pozitivně koreluje se subjektivním i behaviorálním cítěním transcendentna. Empirické studie shodně identifikují pobyt v přírodě jako důležitou součást duchovního vnímání. Důvody, proč může být pojetí spirituality různorodé, jsou rozličné. Lesy vyvolávají pocit údivu, hrůzy, překvapení; umožňuje

lidem spojit se s vyšší mocí; poskytuje pocity míru, klidu, pohody a ticha; vytváří prostor k objevování spirituality skrze reflexi; má terapeutické účinky. Lesní spiritualita je v tomto textu převážně vnímána jako tok „pozitivní či negativní energie“, se kterou jsou úzce spojeny rituály a zjevování duchů. Ač jsem si vědoma toho, že následující tvrzení se do textu až radikálně nehodí, ráda bych si na závěr neodpustila poznámku, týkající se onoho vnímání „pozitivní a negativní energie“, jejichž popis je velice nápadný environmentální teorii (např. Ulrich 1993; srov. Heinzman 2010, 78; Wieren 2013, 260). Text se však zabýval paradigmatem sociální konstrukce, tedy „naučitelného“. Přesto by tento zajímavý úsudek jistě zasloužil podrobnější rozbor, minimálně např. formou eseje či úvahy.

## POUŽITÉ ZDROJE

- ANTONNEN, Veikko (2000): Sacred. In: Braun, Willi a McCutcheon, Russell T. (eds.): *Guide to the Study of Religion*. New York: Cassell, s. 271–282.
- BARNES, Trevor J. (2004): Placing Ideas: Genius Loci, Heterotopia and Geography's Quantitative Revolution. *Progress in Human Geography*, roč. 28, č. 5, s. 565–595.
- BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila a KYŠUČAN, Lubor (2006): Mezi uctíváním a drancováním – vztah k lesu v klasickém starověku. In: Klvač, Pavel (ed.): *Člověk a les*. Brno: Masarykova univerzita, s. 18–27.
- BECHMANN, Roland (1990). *Trees and Man: the Forest in the Middle Ages*. New York: Paragon House.
- BENDER, Barbara (2002): Time and Landscape. *Current Anthropology*, roč. 43, č. S4 (Special Issue Repertoires of Timekeeping in Anthropology), s. 103–112.
- BERGER, Peter a LUCKMANN, Thomas (1999): *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- BIRD, Ann Elizabeth (1987): The Social Construction of Nature: Theoretical Approaches to the History of Environmental Problems. *Environmental Review*, roč. 11, č. 4, s. 255–264.
- CAMPBELL, Colin (2007): *The Easternization of the West: A Thematic Account of Cultural Change in the Modern Era*. Boulder: Paradigm Publishers.
- CRENNEY, Stephen (2013): Do People Who Believe in God Report More Meaning in Their Lives? The Existential Effects of Belief. *Journal for the Scientific Study of Religion*, roč. 52, č. 3, s. 638–646.
- DADEJÍK, Ondřej a kol. (2010): Závěrem: les jako příklad a prototyp estetického ocenění přírody. In: Stíbral, Karel, Dadejík, Ondřej a Peprník Michal (eds.): *Kauza les*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 207–210.
- DAVIS, Erik (2015): The Handbook of Contemporary Animism. *Religious Studies Review*, roč. 41, č. 2, s. 53–54.
- DE WITT, Annick H. (2013): Pathways to Environmental Responsibility: A Qualitative Exploration of the Spiritual Dimension of Nature Experience. *Journal for the Study of Religion, Nature and Culture*, roč. 7, č. 2, s. 154–186.
- EDER, Klaus (1996): *The Social Construction of Nature*. London: Sage.
- FOUCAULT, Michael (1996): *Myslení vnějšku*. Praha: Herrman a synové.
- GAŽI, Martin (2006): Poustevník, nebo loupežník? K proměně vnímání „lesních lidí“ od středověku po dobu raně moderní. In: Klvač, Pavel (ed.): *Člověk a les*. Brno: Masarykova univerzita, s. 43–59.
- GEREMEK, Bronislaw (1999): *Slitování a šibenice*. Praha: Argo.

- GIBAS, Petr a PAUNEROVÁ, Karolína (2009): Mezi pravěkem a industriálem: několik poznámek k antropologii krajiny. *Český lid*, roč. 96, č. 2, s. 131–146.
- GOJDA, Martin (2000): *Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha: Academia.
- GUREVIČ, A. Jakovlevič (1978): *Kategorie středověké kultury*. Praha: Mladá fronta.
- HAWKS, Stephen (1994): Spiritual Health: Definition and Theory. *Wellness Perspectives*, roč. 10, č. 4, s. 3–13.
- HEINSCH, Milena (2012): Getting down to Earth: Finding a place for nature in social work practice. *International Journal of Social Welfare*, roč. 21, č. 3, s. 309–318.
- HEINTZMAN Paul (2010): Nature-Based Recreation and Spirituality: A Complex Relationship. *Leisure Sciences*, roč. 32, č. 1, s. 72–89.
- HENRIKSEN, Jan-Olav (2015): A New Basis For Natural Religion? Recent Explanations of Religion and Their Challenges to Contemporary Philosophy of Religion. *Neue Zeitschrift für Systematische Theologie und Religionsphilosophie*, roč. 57, č. 4, s. 464–482.
- HERZGOG, Thomas R. a kol. (1997): Reflection and Attentional Recovery as Distinctive Benefits of Restorative Environments. *Journal of Environmental Psychology*, roč. 17, č. 2, s. 165–170.
- HODROVÁ, Daniela a kol. (1997): *Poetika míst*. Jinočany: H&H.
- JOCHMANN, Vladimír (2004): *Sociologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- JOYE, Yannick a VAN DEN BERG, Agnes (2011): Is Love For Green in Our Genes? A Critical Analysis of Evolutionary Assumptions in Restorative Environments Research. *Urban Forestry & Urban Greening*, roč. 10, č. 4, s. 261–268.
- KAHN, Peter. H. a kol. (2009): The Human Relation With Nature and Technological Nature. *Current Directions in Psychological Science*, roč. 18, č. 1, s. 37–42.
- LABAND, David N. (2013): The Neglected Stepchildren of Forest-Based Ecosystem Services: Cultural, Spiritual, and Aesthetic Values. *Forest Policy and Economics*, roč. 35, č. 1, s. 39–44.
- LE GOFF, Jacques (1998): *Středověká imaginace*. Praha: Argo.
- LE VASSEUR, Todd (2012): The Production of Post-Supernaturalistic Mythopoesis in Contemporary Nature Religion. *Worldviews: Global Religions, Culture & Ecology*, roč. 16, č. 1, s. 50–72.
- LIBROVÁ Hana (2006): O biofilii. In: Klvač, Pavel (ed.): *Člověk a les*. Brno: Masarykova univerzita, s. 8–13.
- LUCANUS (1976): *Farsalské pole*. Praha: Svoboda.
- MACKILLOP, James (1998): *Dictionary of Celtic Mythology*. Oxford: University Press.
- MARSHALL, Douglas A. (2002): Behavior, Belonging, and Belief: A Theory of Ritual Practice. *Sociological Theory*, roč. 20, č. 3, s. 360–380.
- MURPHY, G. Roland (1996): Yggdrasil, the Cross and the Christmas Tree. *America*, roč. 175, č. 9, s. 16–20.
- NOŽIČKA, Josef (1957): *Přehled vývoje našich lesů*. Praha: SZN.
- PROCTOR, James D. (1998): The Social Construction of Nature: Relativist Accusations, Pragmatist and Critical Realist Responses. *Annals of the Association of American Geographers*, roč. 88, č. 3, s. 352–376.
- RAGLAN, Lord (1955): Myth and Ritual. *The Journal of American Folklore*, roč. 68, č. 270, s. 454–461.

- ROLSTON, Holmes (1998): Aesthetic Experience in Forests. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, roč. 56, č. 2, s. 157–166.
- RYAN, Richard M. a kol. (2008): Living Well: A Self-determination Theory Perspective on Eudaimonia. *Journal of Happiness Studies*, roč. 9, č. 1, s. 139–170.
- SHIBLEY, A. Marc (2011): Sacred Nature: Earth-based Spirituality as Popular Religion in the Pacific Northwest. *Journal for the Study of Religion, Nature and Culture*, roč. 5, č. 2, s. 164–185.
- SCHAMA, Simon (2007): *Krajina a paměť*. Praha: Argo/Dokořán.
- STANĚK, Jan (2010): Topos lesa v literárním hororu. In: Stibral, Karel, Dadejčík, Ondřej a Peprník, Michal (eds.): *Kauza les*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 135–152.
- STELLA, Marco a STIBRAL, Karel (2009): „Krajina a evoluce“? Evolučně-psychologické teorie percepcie krajiny. *Enviogogika IV*, č. 2, s. 1–17.
- STIBRAL, Karel (2005): *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán.
- STIBRAL, Karel (2009b): *Krásna, krajina, příroda II: kapitoly o roli estetických hodnot ve vztahu k přírodě, krajíně a životnímu prostředí*. Brno: Masarykova univerzita.
- STIBRAL, Karel a kol. (2009a): Příroda jako zrcadlo niternosti. In: Stibral, Karel, Dadejčík, Ondřej a Zuska, Vlastimil (eds.): *Česká estetika přírody ve středoevropském kontextu*. Praha: Dokořán, s. 141–162.
- TAYLOR, Bron (2007): Surfing into Spirituality and a New Aquatic Nature Religion. *Journal of the American Academy of Religion*, roč. 75, č. 4, s. 923–951.
- TAYLOR, Bron (2011): Gaian Earth Religion and the Modern God of Nature. *Phi Kappa Phi Forum*, roč. 91, č. 2, s. 12–15.
- TRIGGER, David a MULCOCK, Jane (2005): Forests as Spiritually Significant Places: Nature, Culture and “Belonging” in Australia. *Australian Journal of Anthropology*, roč. 16, č. 3, s. 306–320.
- ULRICH, Roger S. (1993): Biophilia, Biophobia, and Natural Landscapes. In: Kellert, Stephen R. a Wilson, Edward O. (eds.): *The Biophilia Hypothesis*. Washington DC: Island Press, s. 73–137.
- VAN WIEREN, Gretel (2013): The Origins of Aesthetic and Spiritual Values in Children’s Experience of Nature. *Journal for the Study of Religion, Nature & Culture*, roč. 7, č. 3, s. 243–264.
- WHITE, Lynn (1967): The Historical Roots of Our Ecological Crisis. *Science, New Series*, roč. 155, č. 3767, s. 1203–1207.
- WOITSCH, Jiří (2006): Les živitel, člověk strašpytel. Strach z lesa ve středověku a raném novověku. *Dějiny a současnost, kulturně historická revue* 11/2006 (<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/11/les-zivitel-clovek-straspytel/>, 24. 7. 2016).

## SUMMARY

*The study explained that nature (forests) can be perceived as an object which spiritual genius loci is ascribed by social construction. That means the world of nature is not only “out there” – a picture or a scene where we live our lives – it is a symbolic and metaphoric world. There are many meanings and ideas imprinted by society. The “genius loci” of a place is made in a process of culmination of the past, present and future events. This conceptualization reflects human memory and imagination. The social construction of nature creates ideas, values and interpretations which are changing during the time flow. Klaus Eder with his paradigmatical text characterizes cognitive, normative and the most interesting symbolic dimension. He says that our experiences with nature and our*



cognizance can create the symbolical meanings of the forest. That means, for example we can say the forest is peaceful, malicious or vicious.

The object was: firstly, to find out which values could describe the supernatural dimensions of the forest and secondly, to have a closer look at the form of its spirituality. Contemporary society is secularized from orthodox religions but also some new systems of beliefs and rituals are appearing. While we are speaking about supernatural powers and spirituality, we have in mind new cultural trends, metaphysical connections between humans and nature, love to every living thing, even a social return to traditional roots. It is a non-religious tendency, searching and looking for God in nature. Trees and forests have been a home for supernatural creatures, such as cobolds, najads, dwarves and others. Forests are perceived as a typical place for spiritual activities – but not only in peaceful and friendly ways. Forests can also be seen as an evil and an enemy in a symbolic way of thinking. They can be perceived as living creatures with its own will. It is an ideal place where horror movies can be situated. According to Foucault, the forest (also with the sea and the space) is a typical heterotopy of crisis. The perception of the forest can be very ambivalent. Probably the Christian church is responsible for this dualism, but this opinion can be more or less stilted. Its anthropocentric view of nature, whose dominating relationship joined forests with demons, the enemies of the Church. According to Bechmann, it was the way to stop sacrifice to pagan gods in the forests. During colonisation in the Middle-Ages, forests were devastated and situated in peripheries. In imaginations of other people in society some different sorts of people lived there. They were hermits and knights fighting with hell's creatures and protecting the surrounding world. Then the forest can be a home for criminals, "wild men" or villagers hiding before war. All of this information can be written into our imaginary concept of the forest.

According to research based on interviews, it is a place where people can feel some kind of energy. It can be positive or negative. The term "energy" is a kind of perception of a specific place or the whole forest. When the energy is positive people feel relaxed in a place that is "friendly and peaceful". The negative energy usually cumulates in areas where something bad happened. Then the forest is perceived as less friendly. Forests can be typical for summoning ghosts and other types of supernatural powers. It is a place for ritual activities too. People are practising rituals for example to calm down a situation or a forest itself, but also to worship the forest or to ask trees to fulfil their wishes. The features of animism or belief that the forest is a giant living creature with his own moods can be seen. We can notice not only animistic tendencies – a lot of respect that is responsible for ecological behaviour or environmentalism can also be seen there. This feature is also a part of our spiritual understandings of the forests.